

Kriminologiska Institutionens remissvar avseende Ds 2007:5, Påföljder för psykiskt störda lagöverträdare

Departementspromemorian strävar efter att hitta en lösning på problemet vad man ska göra med personer som gör sig skyldiga till grova brott – där straffvärdet överstiger fyra års fängelse – men som inte är vid sina sinnens fulla bruk vid brottstillfället. Idag råder ett förbud mot att döma till fängelse om brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Huvudförslaget innebär att behålla fängelseförbudet men att inskränka det till personer som ”inte hade förmåga att förstå gärningens innebörd eller kunde styra sitt handlande” (s 14). Den senare gruppen anses i promemorian vara betydligt mindre än den förra gruppen, eller en fjärdedel av dem som varje år överlämnas till rättspsykiatrisk vård (s 14).

Eftersom man dock fortsatt föreslår att *andra* påföljder än fängelse i första hand bör väljas när brottet begåtts under inverkan av en allvarlig psykisk störning, och man *inte* föreslår att straffvärdesprincipen ska ges en lika stor roll som Psykansvarskommittén (SOU 2002:3), blir de praktiska konsekvenserna av förslaget – räknat i antal individer som berörs av en eventuell förändring – ringa. I promemorian görs en bedömning att förändringen kommer att beröra på sin höjd ”något tiotal fall per år” (s 19). Det är svårt att följa hur departementspromemorians författare kommer till den förutsägelsen. Men låt säga att domstolarnas praxis förutsägs på ett korrekt sätt. Något tiotal individer, som med dagens ordning hade överlämnats till rättspsykiatrisk vård, kommer i framtiden att dömas till fängelse, om förslaget förverkligas. Ur denna synvinkel kan förslaget tyckas vara av marginell betydelse. Vilka synpunkter kan man egentligen ha på att ytterligare något tiotal individer årligen döms till fängelse snarare än överlämnas till rättspsykiatrisk vård?

Frågans betydelse understryks dock av den under lång tid diskuterade gränsdragningsproblematiken mellan straffrättens och psykiatrins domän. Här är det uppenbart att promemorian främst vill hitta en lösning för den grupp som förenklat uttryckt faller mellan stolarna; inte på ett enkelt sätt kan hanteras genom straffrätten, eftersom de är för sjuka, men inte heller inom psykiatrin, eftersom de är för friska. I promemorian beskrivs denna gränsdragningsproblematik på ett överskådligt sätt.

Utifrån samhällsvetenskaplig synvinkel är det svårt att ta ställning till vad som till stor del är en revirstrid mellan å ena sidan jurister som förfäktar straffvärdesprincipen och å andra sidan psykologer och psykiatriker som förfäktar vårdbehovet. Det är två oförenliga sätt att resonera

som möts, och valet från statsmakternas sida mellan att utvidga antingen juristernas domän eller psykologernas domän, eller att behålla gränssnittet konstant, är en fråga om värderingar och politiska överväganden.

Här är det uppenbart att promemorian redan från allra första början utgår från att lösningen är att utvidga straffrättens domän. Alternativa utgångspunkter beaktas inte, utan uppdraget beskrivs som ”att uppnå ett högre genomslag av proportionalitetsprincipen vid påföljdsvalet för brott som begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning” (s 115). Det resonemang som förs i promemorian är också strikt juridiskt. Gränsdragningsproblematiken består men flyttas fram; det juridiska begreppet ”allvarlig psykisk störning” ersätts av det likaledes juridiska men snävare begreppet ”inte hade förmåga att förstå gärningens innebörd eller kunde styra sitt handlande”. Men beslutet fattas i båda fallen av en domstol, på basis av psykiatriska sakkunnigutlåtanden.

Promemorian för ett resonemang som undviker att väga in synpunkter från samhällsvetenskaplig forskning, och därmed det som är vår kompetens som kriminologisk institution. Hade man istället valt att lägga resonemanget även på ett icke-juridiskt plan, kunde vi ha haft synpunkter till exempel utifrån vad man vet om kriminalvårdens förmåga att hantera den aktuella målgruppen. Får psykiskt störda lagöverträdare en skälig behandling och dräglig tillvaro på kriminalvårdens anstalter idag? Men eftersom detta uppenbarligen inte är intressant underlåter vi också att framföra den typen av synpunkter.

Däremot är det svårt att avhålla sig från att kommentera bristen på konsistens. Promemorian motiveras uttryckligen av viljan att prioritera upp betydelsen av brottets straffvärde och samtidigt prioritera ner betydelsen av gärningsmannens psykiska beskaffenhet vid valet av påföljd. Man vill ha ett ”högre genomslag av proportionalitetsprincipen”, och pekar särskilt på bristen på proportionalitet mellan å ena sidan grova våldsbrott och andra sidan korta vårdtider inom rättspsykiatri. Däremot sägs inget om bristen på proportionalitet mellan å ena sidan bagatellartade brott och andra sidan långa vårdtider. Denna brist på proportionalitet går att utläsa ur den statistik över vårdtiden uppdelat på brottstyp som redovisas på sidan 103 i promemorian. Utifrån den straffvärdesprincip på vilken utredningen baserar sina ställningstaganden måste *denna* brist på proportionalitet vara lika angelägen att åtgärda som den först nämnda bristen på proportionalitet. I konsekvensens namn borde de långa vårdtiderna för brott med ringa straffvärde kortas samtidigt som påföljden skärps för brott

med högre straffvärde. Denna inkonsekvens från utredningens sida riskerar att introducera en tudelad rättsordning för psykiskt störda lagöverträdare, där vårdbehovet styr vid brott där straffvärdet understiger fyra års frihetsstraff medan straffvärdesprincipen styr vid brott där straffvärdet överstiger fyra års frihetsstraff.

Remissvaret har sammanställts av Magnus Hörnqvist.

Beslut om remissvaret har fattats av Kriminologiska Institutionens styrelse den 9 maj 2007.

Stockholm den 9 maj 2007

Janne Fyghed

Prefekt